

NÉZŐPONT

Zsákutcából egy fenntartható gazdasági modell felé

BÉLYÁ CZ IVÁN*

A cikk hipotézise szerint a magyar gazdaság az utóbbi néhány évben fokozatosan lecsúszott a fenntartható és egyensúlyi növekedés pályájáról, és a gazdaságban stagfláció alakult ki. Ebben döntő szerepe annak a kormányzati magatartásnak volt, amelynek hatására szerkezeti torzulások következtek be a fiskális politikában, az erőforrások elosztásában, a beruházási-fejlesztési irányok kiválasztásában. A cikk részletesen tárgyalja a nemzetgazdasági működés neuralgikus pontjait: a fogyasztást, a beruházást és a költségvetést. A torzult jövedelemelosztás és -újraelosztás miatt az aggregált fogyasztás elmarad a nemzetgazdasági teljesítmény által adott lehetőségtől. A beruházási források túlnyomó többsége az anyagi termelés ágazatait kedvezményezte, az emberi tőke fejlesztését szolgáló beruházások csupán marginális mértékben részesednek az összes beruházási forrásból. A cikk hangsúlyozza az állami költségvetés konszolidációjának szükségességét. A gyakori változtatások nyomán az adórendszer áttekinthetatlenné, a kiemelt és megkülönböztetett vállalatok kedvezményezetté váltak. Ezek a piactorzító hatások hátrányosan érintették a piaci versenyt. A cikk végső következtetése abban áll, hogy a fennálló helyzetből a tudásalapú gazdasági profilok és az emberi tőke fejlesztése jelenthet kiutat.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: E21, E22, H50, O11, O31, L21.

Kulcsszavak: makrogazdaság, fogyasztás, beruházás, tudásgazdaság, innováció, költségvetés, kiemelt vállalatok.

* Bélyác Iván, az MTA rendes tagja, professor emeritus, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar. E-mail: belyaczivan@gmail.com

A kézirat 2025. szeptember 16-án érkezett a *Külgazdaság* szerkesztőségébe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2025.69.9-10.86>

Abstract

From a dead end to a sustainable economic model

IVÁN BÉLYÁ CZ

This article hypothesises that in recent years, the Hungarian economy has gradually slipped off the path of sustainable and balanced growth, and stagflation has developed in the economy. A decisive role in this was played by government policy, which led to structural distortions in fiscal policy, resource allocation, and the selection of investment and development directions. The article discusses in detail the critical aspects of the national economy, including consumption, investment, and the budget. Due to distorted income distribution and redistribution, aggregate consumption falls short of the potential offered by the national economy's performance. The vast majority of investment resources have favoured the material production sectors, with investments in human capital development accounting for only a marginal share of total investment resources. The article emphasises the need for consolidation of the state budget. Frequent changes have made the tax system opaque, with priority and privileged companies becoming beneficiaries. These market-distorting effects have hurt market competition. The article concludes that knowledge-based economic profiles and the development of human capital may offer a way out of the current situation.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: E21, E22, H50, O11, O31, L21.

Keywords: macroeconomics, consumption, investment, knowledge economy, innovation, budget, leading companies.

„Semmi sem mehet túl a saját határán.

Még az értelmetlenség sem.”

(Lengyel József)

Bevezető gondolatok

E tanulmányban annak az okait keressük, hogy milyen összefüggés van a második Orbán-kormányzás első tíz éve során folytatott gazdaságpolitika és az utóbbi öt évben kialakult pangás között. Az utóbbi néhány évben lassult a gazdasági növekedés üteme, fokozódott Magyarország eladósodottsága, nemzeti valutája jelentős mértékben leértékelődött, az adósságszolgálati terhek fokozottan növekedtek, a munka termelékenysége rendkívül lassan emelkedett, a jegybanki veszteség évenkénti nagysága tartósan magas volt, a jövedelmi-vagyoni különbségek fokozódtak. Bár az ország arany- és devizatartalékai magasak, a folyamatos működés meghatározó indikátorai – több vonatkozásban is – romlást mutatnak. Az *1. táblázat* adatai erről adnak helyzetképet.

Az adatok szerint gazdaságunkra – a folyó évtized közepén – a leginkább a stagfláció a jellemző. A gazdasági növekedés üteme a 2010 és 2019 közötti időszakra éves átlagban jellemző 2,7-ről a 2020 és 2024 közötti időszakra évi 1,4 százalékra lassult. Ugyanezen két időszak alatt az évi átlagos 2,6 százalékos inflációs ráta átlagosan 9 százalékra emelkedett. Az ország teljes adósságállománya tizenöt év alatt (2010–2024) – az árfolyam-korrekciók után is – megkétszereződött (22 ezer milliárd forintról 61 ezer milliárd forintra). Ez a helyzet kísértetiesen hasonlít a Magyarországra az 1980-as évtizedben jellemző pangásra, az éves átlagban 1,5 százalékos gazdasági növekedésre s az évtized során megduplázódott eladósodottságra (10-ről 21 milliárd dollárra).

1. táblázat

Az alapvető makrogazdasági változók alakulása 2010 és 2024 között
(Adatok százalékban)

Év	GDP-változás	Beruházási ráta	Inflációs ráta	Költségvetési hiány GDP	Államadósság GDP
2010	+1,3	20,1	4,9	–4,4	80,2
2011	+1,9	19,5	3,9	–5,2	80,5
2012	–1,3	19,2	5,7	–2,3	78,4
2013	+2,0	20,8	1,7	–2,6	77,2
2014	+4,3	22,1	–0,2	–2,8	76,5
2015	+3,7	22,2	–0,1	–1,8	75,7
2016	+2,4	19,5	0,4	–2,5	71,6
2017	+4,1	22,2	2,4	–7,0	72,0
2018	+5,6	24,8	2,8	–2,0	68,8
2019	+5,1	27,2	3,4	–2,8	65,0
2020	–4,3	27,5	3,3	–7,5	78,7
2021	+7,1	25,1	5,1	–7,3	76,2
2022	+4,3	25,0	14,5	–6,3	73,8
2023	–0,9	24,2	17,7	–6,9	73,0
2024	+0,4	22,2	5,4	–4,9	73,5

Forrás: KSH, NGM, Eurostat.

Bármely gazdaság – akár tartósan is – lehet rossz helyzetben, aminek számos oka lehet. Előfordulhat, hogy drasztikus változások következnek be a nyersanyag- és energiaárakban; mélyreható technikai-technológiai változások történnek, s a régiek avulttá válnak; bizonyos áruk és/vagy szolgáltatások piaci dekonjunk-túrába kerülnek; drámaian megváltoznak a piaci kereskedés szabályai és normái (szabadkereskedelem versus protekcionizmus vámokkal és mennyiségi korlátozásokkal). Magyarország gazdaságára az említett okok – valamilyen mértékben – mindenkor hatottak, ám a folyó háborúhoz, a szankciókhoz vagy bármilyen más hatás-hoz hasonlóan a régió országaira ugyanúgy hatnak, tehát a krízis magyarázatához országspecifikus okokat szükséges azonosítani.

Ehelyütt arra a kérdésre keressük a választ, hogy milyen hatásai voltak a 2010-ben történt útválasztásnak, a korábbiaktól gyökeresen különböző gazdaság- és társadalompolitikai felfogásnak és gyakorlatnak. *Hipotézisünk szerint a 2010-es gazdaságpolitikai irányváltás következtében gazdaságunk fokozatosan lecsúszott a fenntartható és egyensúlyi növekedés pályájáról, költségvetési oldalról pedig fokozottan sebezhetővé vált. Az 1. táblázat tanúsága szerint a nemzetgazdasági indikátorok többsége romlott. Az utóbbi egy-két évben történtek nagyon óvatos konszolidációs lépések, bár ezek többsége (beruházások visszafogása, piaci árrögzítési kísérletek stb.) inkább újabb gondokat okoz, érzékelhető eredmény nélkül.*

Az egytényezős magyarázatok sorában közkedvelt hivatkozási alap az EU-támogatások befagyasztása, a korábbi ütemű forrástranszferek elmaradása. Kétségtelen tény, hogy e források hiánya okoz likviditási gondokat a kormányzat adományszolgáltatási gépezetében, ám a megelőző évtized vonatkozó tapasztalatainak kritikus vizsgálata arra hívja fel a figyelmet, hogy az akkor beáramlott források (32 milliárd euró) tekintélyes hányada nem mozdította előre a hazai termelés versenyképességét, produktivitását és korszerűsítését. Óriási összegek mentek el kiválasztott vállalati erőcsoportok tulajdonosi pozícióinak kiépítésére és megerősítésére, a tágabb pénzügyi szektor túlzott mértékű feltőkésítésére, az értéktermelő potenciált nem növelő presztízscélú és befolyásnövelő költségekhez.

Az időszak egészére jellemző volt az olyan kormányzati aktivizmus, amely nem számolt képességbeli korlátokkal, külső akadályokkal, kockázatokkal, s mind a koncepcióalkotásban, mind a döntéshozatalban a voluntarizmus volt meghatározó karaktere. A döntési centralizáció nyomán az információs bázis fontossága, az érdekelték szempontja, a döntés-előkészítés alapossága egyaránt mellékes volt, s általában egyetlen alternatíva képezte a döntés alapját. Nagyon rövid idő alatt születtek nagy horderejű beruházási-fejlesztési döntések, kellő alaposság és érlelés nélkül. Jó

példa erre a kínai kezdeményezésű és a kormányzat által befogadott Budapest–Kecskemét–Belgrád vasútvonal ötlete. Ez nem fogja kiszolgálni a kelet-magyarországi akkumulátorüzemeket a termékrészegységek Magyarországra szállításakor, s akkor pótlólagos közút- és vasútfejlesztésre lesz szükség. A két nyomvonal egymással párhuzamos, s a köztük levő távolság nem sokkal több száz kilométernél. E dupla infrastruktúra-fejlesztés igen nagy többletkiadással jár.

Kritikai értékelés a 2010 után bekövetkezett fordulatról

2010 után proaktív-intervenciók kormányzati gazdaságvezérlés honosodott meg. Erős volt a nemzetközi felfogástól különbözés szándéka, a konvencionális megoldásoktól való eltérésre törekvés. A kormányzati szándékok kommunikációjában a következő narratívák váltak uralkodóvá: magasnyomású gazdaság, túlfűtött növekedési törekvések, unortodox közgazdasági elvek, munkaalapú gazdaság, patrióta gazdaságpolitika, gazdasági semlegesség, vállalatok szektorális diszkriminálása: bizonyos multinacionális cégek túlzott támogatása kormányzati forrásokkal, míg mások mértéktelen sarcolása.

A monetáris és fiskális regulátorok inadekvát és inkonzisztens alkalmazása egymást keresztező hatásokat generált, ami végletesen legyengítette a vállalatok piaci alkalmazkodási képességét, nagyot romlott a szelekciós mechanizmusok piacépítő pontúsága, s erősödött a lojalitási faktor szerepe. A külföldről beáramlott pénzforrások elosztása áttekinthetetlen és önkényes volt. A fiskális rendszer sokat veszített normativitásából: több ponton jelentős adócsökkentés történt (társasági profitadó, személyi jövedelemadó, járuléksökkentés a munkánál), ugyanakkor ágazati különadók, vállalatspecifikus elvonások, extraprofitadó, termékadók, tranzakciós illetékek révén inkább nőtt a termelés és fogyasztás adóterhelése.

Ilyen súlyú kormányzati aktivitás láttán kérdések sora tolul elő:

- Kiszámíthatók-e a kormányzati lépések?
- Lehet-e a vállalatoknak tervezni a jövőre vonatkozóan?
- Érdemes-e befektetni, elkötelezettséget vállalni?
- Mennyire van biztonságban a tulajdon?
- Kell-e számítani ellenséges kivásárlási szándékkal megjelenő szereplőkre?
- Melyek az állam által kezdeményezett privatizáció mozgatói?
- Mit mondhatunk az „először államosítjuk a vállalkozást, majd nem sokkal később privatizáljuk” mozzanatokról?

- Kikből lettek a legnagyobb arányban meglehetősen nagy vagyonokat felhalmozó nagytőkések? Erre a kérdésre válaszolva: túlnyomó többségükben olyan személyek, akiknek nem volt számottevő vállalkozói múltja, piaci bizonyítása, elismert üzleti eredményessége.

Az elmúlt tizenöt évben piackorlátozó és piaccsonkító intézkedések váltak mindennapossá. A 2010 után kialakult nem konvencionális gazdasági modell szükségszerűen alakult át recesszióval súlyosbított vegetálássá. A háborúnak, a szankcióknak s az EU-támogatások elmaradásának volt némi szerepe ebben, *ám döntő súlya annak a kormányzati magatartásnak volt, amelynek nyomán súlyos szerkezeti torzulások következtek be a fiskális és monetáris politikában, az erőforrások elosztásában, a beruházási-fejlesztési irányok kiválasztásában.* A sorozatos kormányzati intervenció, a természetellenes ágazati-vállalati kivételezések sora korlátozta a nem preferált vállalatok kezdeményezőkézségének érvényesülését, a kockázatvállalást, s ezzel szemben a kormányzati szándékoknak történő megfelelés igénye vált meghatározóvá. Megszaporodtak az előzetes hatásvizsgálat nélküli direkt beavatkozások, s szinte teljesen eltűntek a közvetett hatáskiváltások.

Az elosztásban kedvezményezettek gazdagodása értékteremtő képességük korlátozottsága ellenére következett be. A valós piaci értékítélet súlytalanítása torzította az értékmérést, a teljesítmények korrekt megítélhetőségét. Olyan láncolat jött létre, amely a közpénzek magánjövedelemmé transzformálásának eszközévé vált:

KÖZPÉNZ → TORZULT KÖZBESZERZÉS → HELYZETI ELŐNYBŐL SZÁRMAZÓ FORGALOMNÖVEKEDÉS → PROFITKÉPZÉS → OSZTALÉKKIMUTATÁS → OSZTALÉK KIVÉTELE A VÁLLALKOZÁSBÓL

A gazdasági működés fontos céljává vált a közjövedelmek és közjavak megkaparintására és a mértéktelen meggazdagodásra irányuló törekvés a megkülönböztetett és preferált vállalatok körében. Ezek a mintázatok nem a piaci koordináció alapján működtek, s bár viszonylag szűk vállalkozói kört érintettek, ez azonban – a nagy statisztikai koncentráció miatt – nagy vagyonok felhalmozódását jelentette. Ennek teljességgel hiányzott az átláthatósága, például a magántőkealapok – jogszabályokkal védett – titkossága miatt. Az alapok végső tulajdonosainak megismerhetetlensége teljességgel ellentmondott a jogállami normáknak. E konstrukció jelentőségét az adja, hogy az összes ilyen típusú tőkealapban együttvéve – nyers becsléssel – sokezer milliárd forintnyi pénz szunnyad, ami nem része a „pénz – áru – pénz” újratermelési és értékteremtési folyamatnak. Ezeknek a forrásoknak az eredete az EU-támogatások egy részének elsajátításáig vezethető vissza, amit kiegészített a kiemelt

vállalatok által létrehozott beruházások mértéktelen és kontrollálatlan túlárzásából származó forrás.

Ha megtörténik az állam – bizonyos erőcsoportok általi – foglyul ejtése, s ez a „crony capitalism” keretei között történik, akkor az oligarchizálódás súlyos következményekkel járhat. Hogy mennyire nem piacialapú volt a kiemelt vállalatok és kedvezményezett erőcsoportok javára történő pénzforráselosztás, azt az bizonyítja a legjobban, hogy a megbízást kísérő vállalati bevétel nagy hányada lett hamarosan profit, aminek túlnyomó többségét osztalékként kivették, s hivatkozó fogyasztás forrásává vált.

Azok a tulajdonosok és vállalkozások, akik, illetve amelyek az adózott eredmény nagy részét vagy egészét osztalékként kiveszik a vállalatokból, nem terveznek beruházást, fejlesztést, korszerűsítést. Ezek a források vagy fogyasztást finanszíroznak (nem ritkán pazarló fogyasztást), vagy másutt hajtanak végre velük pénzügyi befektetéseket. A kedvezményezett vállalatok között sok olyan van, amely csekély eszközelekötéssel realizál nagy profitot. Példaként említhetők a kiemelt építőipari megavállalatok, amelyek (saját vagy bérelt eszközparkkal rendelkező) alvállalkozók láncolatával teljesítik az elnyert megbízásokat. A megkülönböztetetten kezelt vállalati erőcsoportok egészéről elmondható, hogy cégeiknek nem kell szembesülni reális piaci kockázatvállalással. Kockázattól inkább alvállalkozóiknak kell tartaniuk amiatt, hogy munkájukért nem kapják meg a díjazást. Az utóbbi néhány évben az állami beruházási megbízások ritkulásával – nem kis mértékben a megavállalatok „pilótajáték üzemmódja” miatt – a vállalati láncolat alsó régiójában levő alvállalkozóknak nem marad pénz, ha a láncolat csúcsán elhelyezkedők ragaszkodnak korábbi részesedésük megtartásához. Az európai uniós pénzek immár tartósan bizonyuló befagyasztása a legérzékenyebb veszteséget a kormányzati beruházásindítás drasztikus csökkentésével okozta, amelynek – hosszabb távon – súlyosan hátrányos hatása lesz az állóeszközök korszerűsítésére és a termelékenység növelésére.

A nem piacialapú és nem a versenyre bízott elosztás hozzájárult az óriási jövedelmi és vagyoni különbségek kialakulásához. Nem következett be a – bármilyen úton megszerzett – pénzforrások értékteremtő tőkévé válása. Nagy vagyonok jöttek létre, amelyek bankbetétekben, befektetési jegyekben, magántőkealap- és ingatlantőkealap-befektetéseken, részvényekben, kincstári és vállalati kötvényekben testesültek meg, és nagyszámú vállalat holdingszerű tulajdonlását alapozták meg. E befektetések tekintélyes hányadának az EU-tól kapott juttatás volt a forrása.

Az elmúlt másfél évtizedben az EU tagállamainak és az európai régió (nem tag) országainak főáramú fejlődési modelljétől eltérő gazdasági rendszer jött létre. En-

nek fő jellemzői a következők: a piaci automatizmusok működésének korlátozása, a döntési folyamatok központosítása, folyamatos kormányzati beavatkozás a működési és fejlesztési források allokációjába, vállalati szintű döntések kormányzati szintre emelése, jogbizonytalanság az üzleti szabályok gyakori változtatása miatt, a bizalom hiánya a kormányzati magatartás kiszámíthatatlansága okán. 2010 után Magyarországon olyan társadalom- és gazdaságpolitikai kísérlet zajlott, amely bizonyítani igyekezett a gazdasági unortodoxia működőképességét. Ez magában foglalta a nemzeti tőkésosztály nem szerves fejlődés útján történő „létrehozatalát”, valamint a közgazdaságtan több törvényszerűségének mellőzhetőségét. A politikai (gazdaság-) kormányzás előnyeként hirdették az ellensúlyok, a szakmai viták, a hosszú előkészítés, az előzetes hatásvizsgálat elhagyhatóságát, mindez azonban tévedésnek bizonyult.

Szerkezeti és arányproblémák a makrogazdaságban

A 2010 utáni kormányzati gazdaságpolitika elvi alapjai – sok tekintetben – vitathatók, sőt hibásak voltak. A beruházás és az eszközfelhalmozás a projektek kiválasztásáig és elkészültéig volt fontos, azonban a funkciókhoz kötött működésének, megtérülésének és fenntarthatóságának nem volt jelentősége. Az ágazati fejlesztésben az ipari termelőkapacitás létrehozatala élvezett elsőbbséget, a szolgáltatás-fejlesztésnek alárendelt szerepe volt. A kormányzat jelentős összegekkel támogatott régebb óta működő termelővállalatokat: a legtöbb támogatást külföldi tulajdoni többségű multinacionális cégek kapták. A 2010 utáni kormányzati politika gazdasági és társadalmi alapvetése a munkaalapú társadalom és gazdaság megteremtése volt – legalábbis a deklarációk szintjén. Ezzel szemben az elmúlt tizenöt év tapasztalatai szerint ezt az időszakot a *tőkealapú gazdaság* favorizálása jellemezte.

A vizsgált időszakban a hazai iparpolitika középpontjában az egyedi vállalati támogatások álltak. A kormányzat egyedi döntéseken alapuló rendszerben – az elmúlt két évtizedben – több mint 1200 milliárd forintnyi közpénzt osztott ki főként külföldi tulajdonú nagyvállalatoknak (az összeg 90 százalékát a 2013 és 2024 közötti időszakban). Ezt illusztrálja a 2. táblázat.

Az egyedi vállalati támogatások – legalábbis elvileg – a munkahelyteremtést szolgálták: a támogatások kedvezményezettjeinek új állások létrehozását kellett vállalniuk. A fordulat 2020-ban kezdődött: azóta a kormányzat egyre több beruházásra adott forrást anélkül, hogy a kedvezményezettek új munkahelyeket teremtettek vol-

na. Helyette más kritériumokat írtak elő, például az energiahatékonyság növelését vagy magasabb hozzáadott értékű termelést célzó fejlesztéseket.

2. táblázat

Egyedi kormánydöntés alapján adott támogatások összege
(milliárd forint)

Év	Támogatási összeg	Év	Támogatási összeg
2004	17,6	2014	41,7
2005	31,9	2015	35,5
2006	20,4	2016	55,8
2007	17,0	2017	71,1
2008	34,4	2018	90,8
2009	3,8	2019	104,9
2010	4,3	2020	64,2
2011	21,8	2021	248,3
2012	0,1	2022	130,6
2013	19,9	2023	294,4
		2024	46,3

Forrás: A Külgazdasági és Külügyminisztérium és a Nemzetgazdasági Minisztérium adatbázisa.

Az egyedi vállalati támogatások – legalábbis elvileg – a munkahelyteremtést szolgálták: a támogatások kedvezményezettjeinek új állások létrehozását kellett vállalniuk. A fordulat 2020-ban kezdődött: azóta a kormányzat egyre több beruházásra adott forrást anélkül, hogy a kedvezményezettek új munkahelyeket teremtettek volna. Helyette más kritériumokat írtak elő, például az energiahatékonyság növelését vagy magasabb hozzáadott értékű termelést célzó fejlesztéseket.

Nem vizsgálták, hogy mi történne akkor, ha az adott projekt nem kapna kormányzati támogatást. Előfordulhat, hogy új termelőüzem esetében a külföldi beruházók nem Magyarországot választják? Ha a hazai beruházó kisebb projektet valósít meg, akkor ennek lenne-e érdemi hatása a gazdaságunkra? Ilyen kérdéseket nem tettek fel, s a támogatások kritériumok előírása nélkül kerültek a kedvezményezettekhez, nem ritkán a küldő országban történő politikai befolyásszerzés céljából. Végeredményben a 2004 és 2024 közötti időszakban 21 esetben került sor 10 milliárd

forint feletti egyedi vállalati támogatás odaítélésére, amelyek között 10 az autógyártáshoz, 9 az egyéb feldolgozóiparhoz, kettő pedig az élelmiszer-gazdasághoz tartozott (ING, 2025).

Az utóbbi években – feszített munkapiac mellett – folytatódott a monokultúrárs járműipari klaszter fejlesztése új autógyárak, három tucat akkumulátorgyártó-üzem felépítésével extenzív fejlesztés formájában, s újonnan erre jön 100-150 új gyár felépítésének terve. Ez azt is jelenti, hogy az újonnan épülő termelőüzemek infrastruktúrájának kiépítéséhez a kormányzat – a fent említett támogatásokon túl – megköze-lítőleg 1000 milliárd forintnyi összeggel járul hozzá.

A 2024 közepére 42 000 milliárd forintra emelkedett külföldi közvetlen működőtőke-állományban – az utóbbi néhány évben – a kínai tőke berobbanása volt a legfontosabb esemény. Ebben az időben Magyarország lett Kína európai beruházásainak fő célpontja, s ezzel Magyarország megelőzte az EU gazdasági nagyhatal-mait a kínai működőtőke-beruházások fogadásában. Országunk az Európai Unió-ba és az Egyesült Királyságba irányuló kínai beruházások 44 százalékát vonzotta, jelentős súlyt adva az elektromos autók gyártásába irányuló hazai beruházások-nak; ez több mint kétharmada volt Kína Európába irányuló autóiipari működőtőke-beruházásainak. A Financial Times vonatkozó adatbázisa szerint a Magyarországra irányuló kínai közvetlen működőtőke-beruházások állománya 2023–2024-ben elér-te az 5 milliárd eurót, ami a 2023. évi hazai GDP 5 százaléka volt.

Az újraiparosítás hazai modellje olyan termékek gyártására irányult, amelyek-nek erős kompetitív és konjunktúraérzékeny piaca van. Ennek nagy a kockázata erőforrás-hiányos (nyersanyag, energia, víz, munkaerő) gazdaságban. A hazai gazdasági szerkezet alapvető torzultságának fő oka a járműgyártási klaszter túl-fejlesztése (gépkocsi-összeszerelés, autórészegység-gyártás, akkumulátortermelés, fék- és sebességváltó-előállítás, autógumigyártás). A nemzetközi termelési értéklánc alacsony hozzáadott értékű szegmenseibe történő betagozódás – az újraiparosítási törekvések és lépések révén – fokozta a sebezhetőséget. A járműipari klaszter di-verzifikálásának minden határon túl történő erőltetése hibának bizonyult, ám nem csupán piaci konjunkturális okok miatt, hanem a monokultúrárs fejlesztés további elmélyítése következtében is. Ennek folyományaként alternatív irányok választására nem maradtak erőforrások.

A szerkezeti és arányproblémák hátterében intézményi és szemléletbeli okok sejthetők. A nagyprojektközpontú államkapitalista-dirigista fejlesztéspolitika el-uralkodásával a kormányzat elhanyagolta a korszerűsítő rekonstrukciókat, a közmű-infrastruktúra elengedhetetlenül fontos pótlásait a közösségi közlekedésben, a víz-

gazdálkodásban és vízszolgáltatásban, a villamosenergia-átvitelben és -elosztásban stb. Alapvető stratégiai kérdésekben érdemi és kritikus hatásvizsgálat nem történt (keleti nyitás, túlfejlesztést okozó megaprojektek, a döntési centralizáció-decentralizáció megfelelő aránya), s változatok kialakítására sem került sor a döntés-előkészítésben.

A makrogazdaság neuralgikus pontjai: fogyasztás, beruházás, költségvetés

A fogyasztás és beruházás közötti háromnegyed-egynegyed arányú megoszlás jelzi a fogyasztás meghatározó súlyát a bruttó nemzeti termékben. Arra a kérdésre keressük a választ, hogy milyen a fogyasztás helyzete a nemzetgazdasági működésben, azaz össztársadalmi viszonylatban megfelelően kihasználta-e a fogyasztás mint növekedési tényező a nemzeti teljesítmény határain belül. A 3. táblázat a nemzetgazdasági teljesítmény kapcsolatát mutatja néhány tagállamra vonatkozóan, az európai uniós átlaghoz viszonyítva.

3. táblázat

Egyes tagállamok fejlettségi szintje és az egyéni fogyasztás az Európai Unió átlagához viszonyítva százalékban 2024-ben

EU átlag = 100			
Ország	Egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson	Ország	Egy főre jutó fogyasztás vásárlóerő-paritáson
Észtország	79	Románia	88
Lengyelország	79	Lengyelország	84
Románia	78	Csehország	82
Horvátország	77	Görögország	81
Magyarország	77	Szlovákia	78
Szlovákia	75	Lettország	76
Lettország	71	Észtország	74
Görögország	70	Bulgária	74
Bulgária	66	Magyarország	72

Forrás: Eurostat Database https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=GDP_per_capita,_consumption_per_capita_and_price_level_indices

Az egy főre jutó átlagos magánfogyasztás rangsorában Magyarország az utolsó helyen állt 2024-ben. A mutatószám kiszűri az árszintkülönbségeket és az egyes tagállamokban az egyéni fogyasztást az EU átlagához viszonyítja. A magyar háztartások fogyasztása 2024-ben az uniós átlag 72 százaléka volt. Az utolsó helyezésben – egyebek mellett – közrejátszhatott a megelőző két év nagyon magas inflációja, a szomszédos országok gyorsabb bérfelzárkóztatása, a forint gyengülése, valamint az, hogy a jövedelmek egészségtelenül nagy része a tehetősebeknél koncentrálódik.

A szociális transzfer és a céltámogatási rendszer is a tehetőseket kedvezményezi. A természetellenes újraelosztás következtében a szegényeket sújtó támogatási rendszer működik. A svájci indexálás megszüntetése nyomán a nyugdíjak növekedési üteme sem eredményezett az infláció mértékét meghaladó kompenzációt.

Mivel az új értéken belül csökkent a bérek és keresetek súlya a vállalati profit és a tőkejövedelmek arányának jelentős növekedésével, a fogyasztás bővülésének alárendelt szerepe volt a makrogazdasági működésben. Jórészt azért, hogy a termelő- és alkotómunka méltányos díjazására nem kerül sor, az elmúlt tizenöt évben megtörtént a jövedelmi skála – alapvetően nem teljesítményfüggő – széthúzása: nagyon gazdagokkal a felső és nagyon szegényekkel az alsó póluson. A fogyasztásban társadalmi dezintegráció ment végbe: kihívó fogyasztás az egyik oldalon, széles körű elszegényedés a másik végleten. *A rendszer társadalomképe ellentmondott az integrált és kiegyensúlyozott társadalmi fogyasztási mintázatnak.* A gazdaság- és szociálpolitika a társadalom felsőbb jövedelmi rétegeinek gyarapodását, ezzel párhuzamosan alsóbb jövedelmi rétegeinek leszakadását eredményezte. A gazdagok még gazdagabbak, a szegények még szegényebbek lettek.

Az adózott munkajövedelmek esetében 2007 és 2015 között a felső 10 százalék jövedelmének aránya 28-ról 34 százalékra emelkedett. A tőkejövedelem sokkal egyenlőtlenebbül oszlik meg az adófizetők között, mint a munkajövedelem. A legmagasabb jövedelmű 10 százalék a munkajövedelem 32 százalékát kapta 2021-ben, viszont részesedésük a tőkejövedelemben 90 százalék volt, ami rendkívüli mértékű koncentráció. A tőkejövedelemmel rendelkezők aránya az összes adózóhoz viszonyítva 2021-ben 6,9 százalék, a tőkejövedelem teljes jövedelemhez viszonyított aránya 11,5 százalék volt (KRTK, 2025).

Gazdaságunkban a fogyasztást kifejezetten hátrányosan érintik a fogyasztást sújtó magas adók. A fogyasztók többségét – általában minden gazdaságban – a közepes és alacsony jövedelműek teszik ki, s azokat visszariasztja a fogyasztástól a magas forgalmi adó, továbbá a különadók, pótagadók és a kiskereskedelmi vállalatokat

terhelő változatos elvonások rendszere. Ezek összesített mértéke immár 30 százalékot meghaladó forgalmi típusú adóterhet jelent. Ez különösen érvényes az alacsony és közepes jövedelmű fogyasztók élelmiszer-vásárlásaira. Ezen túlmenően a termékcsoport vásárlásait kifejezetten hátrányosan érinti az átlagot jóval meghaladó infláció.

4. táblázat

Unió programokat támogató források 2016 és 2020 között
(milliárd forint)

Év	Támogatási összeg
2016	2096,9
2017	2571,4
2018	1892,4
2019	1566,1
2020	2032,6

Forrás: Magyar Nemzeti Bank adatbázis.

Mindebből arra a következtetésre juthatunk, hogy a nemzetgazdaságban a jövedelmek torzult elosztása és újraelosztása miatt a fogyasztás lehetőségeitől elmaradó szuboptimális eszköz lehet a gazdaság dinamizálásában.

A továbbiakban a beruházásoknak a fenntarthatóságban betöltött szerepével foglalkozunk. A 2007 és 2022 közötti időszakban gazdaságunkba mintegy 32 milliárd euró EU-támogatás áramlott. Csak a 2016 és 2020 közötti öt évben összesen több mint 10 ezer milliárd forintot tett ki a vonatkozó támogatás. Ezt mutatja a 4. táblázat.

Ez a hatalmas összeg az ország régiós kohéziójára és társadalmi-gazdasági felzárkóztatására érkezett, azonban a kormányzat ennek jelentős részét ezektől eltérő célokra fordította. A legtágabb értelemben vett presztízisberuházások aligha szolgálták a felzárkózást. Az agrár- és élelmiszer-gazdaságban a kapott jelentős összegek nem indukáltak érzékelhető fejlődést a termelési technikában, technológiában és termékfejlesztésben. Számos közlekedési infrastrukturális projekt – elkészülte után – kihasználatlannak bizonyult azért, mert nem illeszkedett nemzetközi hálózatba. A beruházási nagyprojektek a közpénzek magánvagyonná konvertálásának és a mértéktelen vagyonfelhalmozásnak az eszközévé váltak. Ez általában indirekt

úton történt: túlárzott közbeszerzési akciókkal (nem ritkán egyetlen pályázó jelentkezésével), jutányos áron történő privatizációval (köztulajdonban levő vagyontörzsek olcsón történő kiadásával) stb.

A tartósan viszonylag magas beruházási rátát alapvetően nem az határozta meg, hogy mögötte nagy számosságú projekthalmaz volt, hanem az befolyásolta, hogy az egyes projektek indokolatlanul drágán készültek el. Másképpen: a túlzottan megdrágult beruházások úgy is a bruttó hazai termék egyre nagyobb részét tették ki, hogy azok valójában egyre kisebb gazdasági teljesítményt képviseltek. A Központi Statisztikai Hivatal értékeléséből tudható, hogy 2010 óta a hazai beruházások árszintje – 2010 és 2024 között – a 2,5-szörösére növekedett, miközben a szomszédos országokban ez átlagosan 35 százalék volt.

A beruházási szempontból legjobbnak tartott 2016 és 2020 közötti időszakra vonatkozóan összehasonlítjuk az anyagi termelés és a fenntarthatósági tőkébe irányuló beruházási forrásszerkezetet (5. táblázat).

5. táblázat

**Ágazati beruházási teljesítmények alakulása az anyagi termelésben
2016 és 2020 között
(Adatok százalékban)**

Ágazat	2016	2017	2018	2019	2020
Feldolgozóipar	32,0	29,4	26,8	26,6	25,1
Ingatlanügyletek	15,1	16,0	16,5	16,8	20,8
Szállítás	12,8	14,7	15,8	14,5	13,5
Közigazgatás	4,1	5,7	7,0	6,0	6,2
Kereskedelem	7,0	5,9	5,3	5,5	5,1
Mezőgazdaság	5,0	4,5	4,2	4,4	4,3

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal.

Az 5. és 6. táblázat egybevetéséből kitűnik, hogy a beruházási források túlnyomó többsége az anyagi termelés ágazatait kedvezményezte, viszont a fenntarthatóság szempontjából, valamint az emberitőke-fejlesztés érdekében fontosak csupán marginális mértékben részesedtek az összes beruházási forrásból.

A fenntarthatósági szempontból kiemelt ágazatok aránya

(Adatok százalékban)

Ágazat	2016	2017	2018	2019	2020	Átlag
Villamosenergia-szolgáltatás	3,3	3,3	3,8	3,7	3,5	3,6
Vízellátás, szennyvíz	1,7	1,6	1,6	2,1	1,9	1,8
Szakmai, tudományos	2,3	1,7	1,6	1,9	1,6	1,8
Oktatás	1,7	2,4	2,2	2,0	2,3	2,1
Egészségügy	0,9	1,3	1,4	1,9	2,5	1,7

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal

A beruházási rendszer működésének tanulsága, hogy a kiválasztott vállalati kör folyamatos megbízási kedvezményezésével pilótajáték-szerű szisztéma alapozódott meg: az állami beruházási megrendelések folyamatossága nem szakadhat meg a kedvezményezett vállalati körben, mert akkor funkciózavarok léphetnek fel. A túlárzott megaprojektek, az irányított kedvezményes hitelezés, az államivagyon-juttatás, az EU-források preferenciális elosztása révén koncentrált nagyvagyonok jönnek létre olyan kiválasztott személyek, vállalatok, erőcsoportok körében, akik, illetve amelyek nemzetközileg nem versenyképesek. Ebben a körben megszokott a megbízások valódi verseny nélküli elnyerése s a minden kontroll nélküli túlárzás.

E pontban külön is foglalkoznunk kell a fiskális rendszer működési következtelenségeivel. Az állami költségvetésnek vannak olyan nagy blokkjai, amelyek hatalmas összegeket foglalnak magukban, azonban ezek a kiadások meghaladják az ország valós teherbíró képességét, s méreteik indokoltsága is megkérdőjelezhető. Ide tartozik a kormányzati propaganda, külföldi befolyásszerzés, sporttámogatás, belső befolyásszerzés, külföldre irányuló kisebbségi támogatás, külföldi tulajdonú vállalatok támogatása, hatalomvédő kiadások sora. A politikai indíttatású ígéretek és kedvezményezések csökkentik az állami költségvetés bevételeit, a direkt támogatások viszont fedezet nélkül növelik a költségvetési kiadásokat. *A kialakult gazdaságműködési modell negatív spirálba sodorta a gazdaságot:*

A SZÜKÖSEN KÉPZŐDŐ TÖBBLETJÖVEDELEM → A POLITIKAI CÉLOK ÁLTAL VEZÉRELT TÚLELOSZTÁS → A FOKOZÓDÓ BELSŐ ÉS KÜLSŐ ELADÓSODÁS → A NÖVEKVŐ KAMATKIADÁSOK → AZ ÍGY FELLÉPŐ INFLÁCIÓS NYOMÁS láncolata tartós pangást és stagnálást okoz. Az állami

költségvetés bevételi oldalának terhére adott kedvezmények (személyi jövedelemadó fizetése alóli mentesség, TAO stb.) lyukat ütöttek a bevételi oldalon. Ha nem történik kiadásoldali csökkentés, akkor vagy az adók emelésével, vagy kiadási megszorításokkal lehet korrigálni. Ha kizárjuk a költségvetési megszorítást, akkor a negatív spirál állandósul (infláció, eladósodás). Ez utóbbi azért okoz súlyos problémákat, mert a halmozódó adósságállomány tartósan nem lesz leépíthető, ehhez adódnak az adósság menedzselésének terhei. A törlesztés és a kamat folyamatos fizetési terhei szűkítik a gazdasági-társadalmi cselekvés mozgásterét.

Az utóbbi években megszorodott az éves költségvetési törvényben rögzített sarokszámok és részleírányzatok év közbeni változtatása. 2021-ben 85-ször, 2022-ben 61-szer, 2023-ban 55-ször, 2024-ben 37-szer, 2025 első félévében 22-szer módosították éven belül az állami költségvetést.

Az állami költségvetés konszolidációja elkerülhetetlen lenne a költségvetési deficit leszorítása, a nemzetközi hitelminősítés romlásának megakadályozása és az EU fölösdeficit-eljárásának elkerülése érdekében (EBRD, 2025). A hazai költségvetés elsődleges egyenlege rendre egyensúlyt mutat, lökésszerű nagyobb kiadások korábbi döntési hibák miatt vagy hirtelen jelentkező vágyvezérelt ambíciók miatt jelentkeznek. Néhány példa ebből a sorból: éves kamatfizetési kötelezettség, gigaberuházások támogatása az építési szakaszban, vállalati támogatások, jegybanki veszteség kompenzálása, újabb adófizetés alóli mentesítések, nagyvállalatok tulajdonjogának részleges vagy teljes visszavásárlása. *Ezek a tételek egyenként sok száz, sok ezer milliárd forintot kiadást képviselnek, amelyeket egy közepesen fejlett gazdaság pótlólagos eladósodás nélkül nem képes abszorbeálni.*

Az itt jelzett problémák illusztrálhatók a költségvetés kamatfizetési kötelezettségének példájával. A gazdasági növekedést erőltető alacsony kamatozású (vagy kamatmentes) hitelek nagy tömegének gazdaságra zúdítása, a túlelosztás miatt egyre növekvő költségvetési forrásigény, a külső és belső eladósodás a költségvetés kamatfizetési terheinek permanens növekedéséhez vezetett. A kedvezményes hitelezés nagy mérete miatt több egymást követő évben százmilliárdos nagyságúra nőtt a jegybank vesztesége, amelyet a költségvetésnek kellett (volna) kiegyenlítenie. Mindezek egyre szűkítették az állami költségvetés mozgásterét s a makrogazdaság rugalmas alkalmazkodását. A folyó évtized közepére elodázhatatlanná vált a költségvetés konszolidációja, amelynek azonban lehetnek politikai akadályai. Ha az elosztás-újraelosztás oldalán nem alakul ki önmérséklet, akkor a kamatkiadásokon keresztül a gazdaság finanszírozása egyre többbe kerül. *Az elosztási feladatvállalás tartósan elszakad a gazdaság értékteremtő képességétől, amit sú-*

lyosbít a reális lehetőségekkel és mozgástérrel számot vetni képtelen akaratlagos döntéshozatal.

Részletesebben kibontva a történeteket, a Magyar Nemzeti Bank – monetáris finanszírozás keretében – a növekedési hitelprogram részeként igen nagy összegekben nyújtott hiteleket nulla kamatozással, amelyek a kereskedelmi bankok közvetítésével jutottak el többnyire kivételezett vállalatokhoz, 2,5 százalékos kamat ellenében. A mindenkori alapkamat és a kedvezményes kamat különbségeként a jegybank tetemes veszteséget szenved el egészen a lejáratí idő végéig, másik oldalról azonban a kedvezményezett vállalatok jelentős profitra tesznek szert. A jegybank gyakorlatilag fiskális támogatást nyújtott a kedvezményezett vállalati erőcsoportoknak. Ez a tetemes nagyságú veszteség megjelent a jegybank mérlegében, s egyes években ennek nagysága kétszáz-háromszáz milliárd forint között mozgott (2022, 2023, 2024). Ilyen nagyságú hiányt az állami költségvetésből – rövid távon – képtelenség lett volna ellentételezni, így – törvényi rendelkezéssel – a jegybank jövőbeni nyereségét jelölték meg a kompenzáció forrásaként, hosszú évekre elnyújtva a veszteség felszámolását. Az egyik súlyos probléma az, hogy *e bőkezű hitelprogram eredményeinek és kárainak objektív és elfogulatlan felmérésére nem került sor*, s a súlyos alaptőkeminusszal terhelt jegybanki működés folyamatos inflatorikus veszélyeztetettséget jelent az államháztartás egészére, s végső soron a társadalom egésze fizeti meg a kiváltságos vállalatok gazdagodását.

Az adórendszer egészének inkonzekvens és inkonzisztens működése arra utal, hogy a gyakori adózási változások fő célja a fiskális alkoholizmus kártételeinek kompenzálása tűzoltásszerű gyakorlattal. A vállalati profitadó csökkentésével előállt megtakarításokat túlkompensálja a különadók, az extraprofitadók és pótagók összege. A normatív rendszeren kívül az egyes ágazatok más kiválasztott vállalatára rendkívüli adók bonyolult rendszere nehezedik teherként. Az egyes ágazatokra, gyakran konkrét vállalatokra kivetett különleges adók (vagy kedvezményező, vagy büntető céllal) *az adórendszert áttekinthetetlenné teszik, s beavatkozást jelentenek a piaci versenybe.*

A kormányzat gyakran kedvezményez – olykor politikai célzattal – külföldi tulajdonú multinacionális cégeket egyedi döntésekkel, miközben a kiskereskedelemben és más szolgáltatási ágazatokban különadókkal és működésüket nehezítő szabályozással akadályozza gazdálkodásukat. Végső soron a kormányzat a multinacionális vállalatok egyik körétől – úgymond az extraprofitot realizáló „rosszaktól” – elvett pénzt a multicégek másik köréhez, a „támogatandó jókhoz” csoportosítja át. Más szempontból: a hazai fogyasztók zsebéből tereli át a pénzt a multinacionális

vállalatokhoz, mivel a megsarcolt vállalatok továbbhárítják a terhet vevőikre (ING, 2025).

Az ideiglenesnek deklarált különadók összege gazdaságunkban 2022-ben 1311 milliárd, 2023-ban 1894 milliárd forint volt. Ez a társasági nyereségadónak 2022-ben 175,5 százaléka, 2023-ban 186,7 százaléka volt. Bár ezeket az adókat bevezetésükkor ideiglenesnek deklarálták, ezek közül több éveken keresztül érvényben volt, vagy ma is hatályos (Katona, 2025).

Az adórendszer anomáliái között említést érdemel a személyi jövedelemadózás néhány sajátossága. A széles körben adományozott – múltbeli és a jövőre vonatkozó – adózási mentességek, visszatérítések, egyéb kedvezmények erodálják a költségvetés bevételi oldalát, s a kialakult rést vagy újonnan bevezetendő adók bevételeivel, vagy eladósodással lehet pótolni. Ez káros és a jövőre nézve felelőtlen költségvetési szemlélet előtt nyit utat, sérti a közteherviselés elvét, és aláássa a társadalmi szolidaritást.

A továbbiakban szükséges megvizsgálni, hogy *gazdaságunkban milyen összefüggés van a vállalati exportteljesítmény, a nyereségesség és az adózáson keresztül történő teherviselés között*. Az 50 legnagyobb exportbevételű vállalati kör 85 százalékát a feldolgozóipari vállalatok teszik ki. Ez a kör tartalmazza a járműipari klaszter, a gyógyszertermelés és -forgalmazás, valamint az elektronikai ipar vállalatait. Ugyanakkor a legnagyobb adózott eredményt elérő vállalatok legfelső csoportjában a pénzügyi szolgáltatások és vagyionkezelés (15 vállalat), a közszolgáltatások (8), az energiacégek (6), továbbá építőipari megavállalatok (4) találhatók, szemben a feldolgozóipar (9) és az elektronika kisebb súlyával. Az 50 legnagyobb saját tőkéjű csoportot a feldolgozóipari vállalatok uralják, viszont a pénzügyi szolgáltatás és vagyionkezelés, az építőipar és az energiagazdálkodás vállalatai a 40 százalékos arányt sem érik el. *Ebből következően 2024. évi adatok alapján a megkülönböztetett vállalatok az exportképes feldolgozóipari vállalatokhoz képest kevesebb tőkével nagyobb nyereséget érnek el. Ez azt is jelenti, hogy a nagy eszközleltetésű feldolgozóipari vállalatok tőkearányosan kisebb profitot realizálnak* (HVG, 2025). Itt találhatjuk a hazai gazdaságszerkezet egyik fontos paradoxonát a hozzáadott érték és az export-versenyképesség kapcsolatával összefüggésben. Gazdaságunkban a legnagyobb hozzáadott értéket termelő vállalatok közül 17 cég sorolható a járműipari klaszterbe, amelyekben a hozzáadott érték termelési értékhez viszonyított aránya 10 és 30 százalék között szóródva, átlagosan 16 százalék volt. Ez az összeszerelőüzem-szint meghatározó súlyú (átlagosan 84 százalékos átvett érték mellett) a gazdaság

export-versenyképességének alakításában, miközben *a forrásokkal és állami megrendelésekkel bőven ellátott kiemelt és preferált vállalatoknak nincs exportbevétele.*

A közkeletű vélekedésekkel szemben a kereskedelmi cégek – nagy forgalmuk ellenére – árbevételük 2-5 százalékát realizálják nyereségként. Míg a járműipari klaszter vállalatai mindössze néhány százalékos nyereségrátát érnek el, addig a sok szempontból kivételezett és preferált építőipari vállalatok árbevétel-arányos nyeresége 20-30 százalék körül van. Néhány kivételtől eltekintve a nyereség túlnyomó hányadát ki is veszik osztalékként (Muck, 2025).

Az elmúlt másfél évtizedben erőteljes változások mentek végbe az építőipari vállalatok erősorrendjében. A korábban külföldi multinacionális vállalatok s néhány hazai megavállalat által uralt ágazatban tíz (újonnan felerősített) nagyvállalat meghatározó szerepre tett szert az építési piacon. A tíz legjövődolmozőbb építőipari megavállalat 2010 és 2024 között összesen megközelítőleg 2500 milliárd forintos árbevétel mellett 1000 milliárd forint profitot realizált. A hazai építési piacon jelen levő öt legerősebb külföldi multinacionális vállalat összesen negyedannyi profitot sem termelt, mint a tíz hazai tulajdonú építő nagyvállalat. Ennek az a magyarázata, hogy a hazai, erős kormányzati hátszéllel működő, jól körülhatárolható üzleti kör kapta a megbízások túlnyomó többségét (Jandó, 2025).

Sajátos tapasztalat, hogy ezek az építőipari megavállalatok az adózott eredmény túlnyomó többségét (gyakran egészét) osztalékként kiveszik a vállalkozásból. E cégek között számos olyan van, amely csekély saját tőkével realizál nagy profitot. Ebben a vállalati szférában az állami megrendelésnek-megbízásnak kulcsszerepe van, mivel a cégek más bevételi forrásokkal nem rendelkeznek. Ugyanakkor feltűnő, hogy a megkülönböztetett és támogatott erőcsoportok sikeres adóoptimalizálást folytatnak (vagy egyedi mentességet élveznek), mert ebben a körben – néhány vállalat kivételével – minimális összegű adót fizettek 2023-ban (HVG, 2024).

Mint már korábban szó volt róla, a kiemelten és megkülönböztetetten kezelt emblemikus vállalati erőcsoportok jellemzője az építőipari, pénzügyi szolgáltatási és vagyonkezelési, ingatlangazdálkodási, alapkezelési, hirdetési-kommunikációs, valamint jövedéki ágazatokban játszott meghatározó szerep. Tizennégy – ezekbe az ágazatokba tartozó – vállalat alapján megállapítható, hogy árbevételükhöz képest igen kevés adót fizetnek. Ez az arány – az esetek többségében – nem haladja meg a 2-3 százalékot (HVG, 2024).

Versenyképesség és tudásalapú gazdaság

A makrogazdaság és a vállalatok versenyképességének növelése fontos a fenntartható gazdasági modell megformálásakor. A nemzetgazdasági stabilitás helyreállításához tartósan alacsony inflációra, mérsékelt költségvetési hiányra, csökkenő eladósodottságra s a forint stabil árfolyamára (sőt az euró mihamarabbi bevezetésére) volna szükség.

A nagyprojektközpontú fejlesztéspolitika nem bizonyult optimális megoldásnak, a piaci részpolitika biztatóbb perspektívát hordoz. A hazai fejlesztéspolitika súlypontját célszerűbb volna kis- és középvállalatokra, tudásigényes területekre helyezni. A hazai kormányzati gazdaságpolitikában – csaknem egyetlen eszközként – uralkodóvá vált a direkt támogatás (közvetlen forrásjuttatás, adókedvezmény, különféle mentesítések, kedvezményezőfeltétel-teremtés). Ezek gazdasági növekedésben, versenyképesség-javulásban történő hasznosulásának nincsenek hitelt érdemlő bizonyítékai. A vállalkozások versenyképességét a közvetett segítés hatékonyan alakíthatja. Ennek formája lehet a hozzáférés a digitális ügyintézéshez és szabályozáshoz, a képzett munkaerő szerzéséhez, illetve a vállalatra szabott oktatáshoz-képzéshez.

A kormányzat által kezdeményezett nagy programok helyett inkább célravezető volna deregulációt végezni a kis- és középvállalatok szabályrendszerében, megszabadítani a vállalati szektort sok felesleges kötöttségtől, korláttól, felesleges és észszerőtlen szabálytól. *Viszonylagos értelemben e vállalatok nem viselnek kisebb adminisztratív terhet, mint a nagyvállalatok.* Emellett ugyancsak célszerű volna közvetett feltételteremtéssel segíteni ezt a szektort (online infrastruktúra, digitális oktatás-képzés, az egészségügyi ellátórendszer munkaerő-fejlesztést célzó erősítése).

Magyarországon a gazdaságstratégia nem a magas hozzáadott értékű és jelentős szellemi tartalmat hordozó profilokat célozza meg. Perspektivikus látásmód helyett – elavult szemlélet alapján – az újraiparosítás primátusa a szolgáltatószektor több területének háttérbe szorulását eredményezte. Jövedelem és annak nyomán tőke profitábilis vállalati működés eredményeként keletkezik, amelynek alapja a vállalati versenyképesség. A mai világban – a nemzetközi gazdaságban – az utóbbi legfontosabb feltétele nem a tőke- és nyersanyagalapú termelés, hanem a termékekben és szolgáltatásokban foglalt tudástartalom. A célravezető stratégia szerint kis- és középvállalatok sorát kellene támogatni a piacra jutásban és a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódásban. Internetes hír: amerikai szilíciumvölggyi technológiai vállalat magyar kutatóintézet spin-off cégét igen jelentős összegért

vásárolta fel, nagyra értékelve annak különleges anyagtudományi fejlesztési teljesítményét.

Az eddig leírtak alapján felvetődik a kérdés, hogy a hazai gazdaság zsákutcából való kikerülése és a fenntartható gazdasági modell kezelhető-e kizárólag gazdasági problémaként, vagy más megközelítésre volna szükség. *Sok jel arra mutat, hogy a vonatkozó stratégia szükségessé tenné a gazdaság – oktatás – egészségügy komplex fejlesztéspolitikai kezelését.* Az oktatás, az egészségügy, a szociálpolitika nemcsak a fiskális rendszeren belüli elosztási aránytalanságok miatt szenvedett hátrányt, hanem a munkaerő minőségi fejlesztésének elmaradása miatt is.

A tudásalapú gazdaság tudásközpontú társadalmi mentalitást feltételez. Fejlett és racionálisan működő ellátórendszerek nélkül elképzelhetetlen a tudásalapú gazdaság kiépülése. A lényeg talán nem is a vállalatok kedvezményezésére nyújtott direkt pénzügyi támogatás, hanem az informatikai és kommunikációs szolgáltatási feltételek megteremtése, amelyben kitüntetett szerepe van a digitalizációnak. Az elmúlt évtizedben az erre rendelt európai uniós források a felsőfokú képzést diszkrimináló és vitatható oktatási koncepcióknak tulajdoníthatóan még a gazdasági működéshez kapcsolódó oktatás (szakképzés) területén sem szolgálták a felzárkózást. *Az emberi tőkébe irányuló beruházások szűkössége akadályozta a versenyképesség növelését, a termelékenység emelését. A beruházások csak korlátozott körben szolgálták a termelés korszerűsítését, mert a beruházási projekteket eluralta a vasbeton, a térburkolat és a természkő.*

A tudásalapú gazdaság csak olyan közegben jöhet létre, ahol a tudást megbecsülő és támogató társadalmi viszonyok vannak. Az utóbbi időben megjelentek a tudás értékét negligáló, tudományellenes attitűdök. Ha egy gazdaság ki akar törni a közepes fejlettség csapdájából, akkor tudatosulnia kell annak, hogy a gazdálkodásban, az irányításban, a társadalmi működésben egyre nő a szakmai ismeret, a tudás és a folyamatos képzés fontossága.

A tudásalapú gazdaságban a magasan képzett munkaerő nagy hozzáadott értékű munkát végez. A gazdaságban és a társadalomban növekszik az immateriális tényezők szerepe az anyagi faktorokéhoz viszonyítva. A gazdasági működésben hosszú időn keresztül az anyagi tőke volt a gazdálkodás meghatározó feltétele. Tudástőkének az emberi (szellemi) képességekben rejlő tudáspotenciált nevezik, amelyhez fontos jellemzőként társul a bizalom és a kiszámíthatóság. *A tudástőke felhalmozódásával a hozzáadott érték forrása egyre inkább szellemi természetű lesz.* Kezdetben a külföldi működő tőkét az olcsó hazai munkaerő vonzotta, amely alacsony hozzáadott érték létrehozására képes. Ez az egyszerű (összeszerelő) munka meghatározó súlyát

jelenti. Bár elméletileg megvolt az esély arra, hogy a betelepülő vállalatok olyan kis- és középvállalati fejlődést indukálnak, amelynek nyomán kooperációs bolygó-vállalati kör alakul ki, erre azonban csak nagyon szűk körben került sor. Az ilyen irányú kis- és középvállalati kezdeményezések útjában képességbeli, minőségi, szállításpontossági, megbízhatósági, tőkeellátottsági akadályok állnak. Mindez fokozottan érvényes a technológia- és termékfejlesztési, kutatási egységek idetelepülésének csaknem teljes hiányára. Ha a jövőben növekedne a munkaerő képzettsége, tudása, akkor idevonzhatók nagyobb hozzáadott értéket teremtő munkaműveletek, kutatási-fejlesztési-innovációs vállalati egységek. Egyáltalán nem közömbös, hogy egy ország a tudásalapú társadalom világában a centrum közelében vagy a periféria külső szélén helyezkedik el. A fejlettség, a versenyképesség s a produktivitás legkülönbözőbb nemzetközi rangsoraiban Magyarország visszacsúszott, s ez megmutatkozik a gazdaság teljesítményében is. A gazdaság teljesítőképességének növelése szorosan kötődik az oktatás, az egészségügy és a társadalmi mobilitás állapotához. A megosztás helyett a társadalmi szolidaritás erősítésére volna szükség.

A tudásalapú gazdaság és társadalom az oktatásba és egészségügybe irányuló számottevő mértékű beruházást igényel, mivel mindkét terület fejlesztése emberi tőkébe irányuló befektetésnek tekinthető. Ez a felfogás szemben áll a maradékelvű szemlélettel, hogy akkor költenek e területek fejlesztésére, ha marad forrás az anyagi termelés ágazatainak – gyakran túlzó – igényei után. A 6. táblázat adatai nem hagynak kétséget a fenntarthatósági célú beruházások minimális mértékű részese-
dése felől.

A tudástőke több fontos jellemzőben különbözik az anyagi tőkétől. A tudástőke az egyén személyiségéhez tartozik, s tőle nem vehető el. A tudás folyamatosan gyarapítható, ám az anyagi tőke mennyiségének mértékében nem halmozható fel. A tudás nem központosítható, s rá nem vonatkozik a (tudás)megmaradás elve. A tudás a megosztást követően a megosztóé marad, s ennek révén a tudástőke gyarapszik. Ez utóbbi a birtoklójától nem vehető el, így nem is államosítható. A tudásalapú gazdaságban és társadalomban az értékkeremtés alapja a gondolat, az információ, az intuíció, amelyből a munkafolyamatokban immateriális javak jönnek létre. Ennek mozgatója a kommunikáció, amelynek eszköze az információ, célja pedig a problémamegoldás. A termelőmunka alapját – ebben a kontextusban – a tudásvagyon állandó gyarapodása képezi. A tudásgazdaság működtetésének kulcseleme az oktatás. *A képzési rendszernek az egyre magasabb fokú tudás átadását kell szolgálnia. Az semmilyen körülmények között sem igazítható a munkáltatók rövid távú igényeihez, az anyag- és energiaigényes, csekély hozzáadott érték alkotására képes egy-*

szerű szakmunka – betanított munka – igényszintjéhez, mert az csak a mindenkori technikai-technológiai és tudásszint konzerválására alkalmas, annak meghaladására nem. Az itt megrajzolt tudásalapú gazdasági körvonalak éles kontrasztot mutatnak az eddigiekben követett tőkealapú anyagi termelés primátusával, ám a kitörés csak a tudásgazdaság kiépítésével és megerősítésével érhető el (Domschitz, 2017).

Záró gondolatok

Végezetül válaszolni kell arra a kérdésre, hogy gazdaságunk kihozható-e a zsákutcából, s erre alkalmas eszköz-e a tudásalapú gazdaság létrehozása. Az extenzív újraiparosítási koncepció és gyakorlat a folyó évtized közepére elérte lehetőségei határait. Az állami költségvetés konszolidációja azért vált elkerülhetetlenné, mert a makrogazdasági források elosztási és újraelosztási rendszere bénítóan hat a gazdasági és társadalmi szereplők aktivitására, és egyre inkább súlyosbítja a gazdaságban a bizalmi válságot.

Az elmúlt másfél évtizedben folytatott gazdaságfejlesztési praxis centrumában az anyag- és energiaigényes kapacitások létrehozatala állt, amelyek – kevés kivételtől eltekintve – csekély hozzáadott értéket teremtettek. A középtávú jövő – eddig megismert – fejlesztési elgondolásai aggodalomra adnak okot. A járműipari klaszter legnagyobb projektjei jelenleg építés alatt állnak. Ezek termelésbe lépése akkor történhet meg, ha állami segédlettel megépülnek az energia- és vízellátási, illetve a közlekedési objektumok. A tervbe vett száz-százötven új gyárüzem, a legutóbbi időben deklarált több tízezer milliárdos országosinfrastruktúra-megújítás kapcsán meg kell állapítani, hogy a kormányzat rendelkezésére álló szabad források e tervek töredékét sem fogják tudni finanszírozni. Ez elégséges ok lehet az eddig követett gazdaságfejlesztési stratégia gyökeres átalakítására.

Korábbi fejtegetéseink nem hagyhattak kétséget afelől, hogy a fenntartható modell nem kizárólagosan gazdasági probléma. Ha kiútként a tudásalapú gazdaságot képzeljük el, akkor a célt komplexen kezelt gazdasági, oktatási, egészségügyi, társadalmi mobilitási problémaként definiáljuk. Ez a felfogás radikális szakítás lenne az eddigi gazdaságfejlesztési szemlélettel. Gazdaságunkban sokezer kis- és középvállalat van, amely bekapcsolható lenne – eddigi teljesítménye alapján is – a nemzetközi termelés vérkeringésébe. Ehhez nincs szükség nagy átfogó fejlesztési programokra, bajnokok és a preferálandók előzetes kijelölésére. Mivel a tudásgazdaság gerincét olyan profilok, irányok, vállalatcsoportok alkotják, ahol a tudás, az innováció, a

szellemi újdonság alapján történik a kiválasztódás, a vonatkozó vállalatoknak bizonyosnak kell lenniük tulajdonuk, kreativitásuk eredményeinek megőrizhetőségében. Ebben az új rendszerben a munkaerő képzettségének, tudásának, egészségi állapota karbantartásának és a társadalmi mobilitásnak kulcsszerepe van. A feladat óriási, s maradandó eredmények hosszabb idő elteltével várhatók: csak ha vetettünk, akkor reméljünk aratást.

A tudásalapú gazdaság kiépítése gyökeres szemléletváltást igényel a folyamat minden érintettje részéről. Gazdaságunkban már ma is a szolgáltatási ágazatok állítják elő az új érték kétharmadát, s az új munkahelyek többsége is itt jön létre. Arra kell számítani, hogy a tudásalapú vállalatok túlnyomó többsége a szolgáltatás kis- és középvállalati szektorában fog összpontosulni. Az alacsony hozzáadott érték előállítására képes anyagi termelésbeli nagyvállalatok további favorizálása fenntartja a gazdaság zsákutcs állapotát, s akadályozza a tudásvállalatok elterjedését és megerősödését. A tudásalapú vállalatok létrejöttének a hazai gazdaságban megvan a szellemi potenciálja, a vállalatok szabad kibontakozását nem akadályozhatják intézményi és szabályozási korlátok. Hosszú időre lesz szükség a favorizálási skála átalakításához, ám ez az egyetlen mód a kibontakozásra.

Hivatkozások

- Domschitz, M. (2017). Új világ – a tudásalapú társadalom. Közpolitikai vitairat. *JEL-KÉP: Kommunikáció Közvélemény Média*, 3, 45–62. Miskolci Egyetem. <https://doi.org/10.20520/Jel-Kep.2017.3.45>
- EBRD (2025). *Transition Report 2024-2025, Country Assessments, Hungary*. <https://www.ebrd.com/home/news-and-events/publications/economics/transition-reports/transition-report-2024-25.html>
- HVG (2024). *Az 500 legnagyobb nyereségű magyarországi cég*. november 7. <https://hvg.hu/hetilap-print-cikk/20244613top5002>
- ING (2025). *Monitoring Hungary: Moving in the wrong direction*. 6 February. <https://think.ing.com/articles/monitoring-hungary-moving-in-the-wrong-direction/>
- Jandó, Z. (2025). Megmutatjuk, hogyan gyűjtött ezermilliárdos profitot a NER az építőiparból. *Telex – G7*, augusztus 19. <https://telex.hu/g7/2025/08/19/epitoipar-nyereseg-meszaros-lorinc-szijj-laszlo-v-hid>
- Katona, T. (2025). Gazdasági zsákutca – mélyülő növekedési válság. *Népszava*, augusztus 9. https://nepszava.hu/3290111_az-orban-kormany-nak-a-rendszer-tizenhat-eves-gazdasagi-zsakutcajarol-kell-elszamolnia
- KRTK (2025). *Munkaerőpiaci tükör 2023-2024*. HUN-REN KRTK Közgazdaságtudományi Intézet., <https://kti.krtk.hu/kategoria/publikaciok/kti-kiadvany/munkaeropiati-tukor/>
- Muck, T. (2025). Visszahúzó ágazat, Nagyvállalati rangsorok. *HVG*, augusztus 7. <https://hvg.hu/hetilap-print-cikk/20253213top501>